

După ce închide ușa, la plecarea ultimului vizitator, Carmen își sprijină ceafa de perete până se simte pătrunsă de răceala atingerii și clipește de mai multe ori, parcă orbită. Își simte mâna dreaptă amorțită și buzele umflate de atâta sărutat.

Și, cum nu găsește nimic mai bun de spus, repetă același lucru pe care-l tot spune de dimineață: „Încă mi se pare de necrezut, Valen, zău așa; mi-e cu neputință să mă obișnuiesc cu ideea“. Valen o apucă de mână cu blândețe și, luând-o înaintea, o trage pe culoar, până în camera ei, fără ca să opună vreo rezistență cealaltă.

– Trebuie să dormi puțin, Menchu. Mă bucur că te văd atât de tare, dar să nu te înșeli, prostuțo, asta-i ceva cu totul și cu totul artificial. Așa se întâmplă întotdeauna. Nervii nu te lasă să stai locului. Ai să vezi tu mâine.

Carmen se așază pe marginea patului mare și se descaltă ascultătoare, împingând pantoful din piciorul drept cu vârful celui stâng și invers. Valentina o ajută să se întindă, apoi întoarce un colț al cuverturii în chip de triunghi, ca s-o acopere pe jumătate, de la mijloc în jos. Înainte de a închide ochii, Carmen spune, brusc suspicioasă:

– Să dorm? Nu, Valen, nu vreau să dorm; trebuie să stau cu el. E ultima noapte. Știi doar.

Valentina e gata să-i facă pe plac. Vocea – conținutul și volumul vocii ei – ca și mișcările, vădesc o eficiență plină de delicatețe.

– Nu dormi dacă nu vrei, dar destinde-te. Trebuie să te destinzi. Trebuie să încerci măcar – se uită la ceas – Vicente nu poate întârzia.

Carmen se întinde sub cuvertura albă, închide ochii și, de parcă asta n-ar fi de-ajuns, și-i acoperă cu brațul drept gol, foarte alb, în contrast cu mâneca neagră a jerseului, care-i ajunge până la cot. Spune:

– Mi se pare c-a trecut un veac de când te-am chemat azi-dimineață. Doamne Dumnezeule, câte s-au mai întâmplat! Și încă mi se pare de necrezut, zău așa; mi-e cu nepuțință să mă obișnuiesc cu ideea.

Chiar cu ochii închiși, acoperiți cu brațul, Carmen continuă să vadă perindându-se chipuri inexpressive, ca de lemn, dacă nu deliberat întristate. „Sincere condoleanțe“; „Trebuie să te împaci cu gândul“; „Îngrijește-te, Carmen, cei mici au nevoie de tine“; „La ce oră e mâine înmormântarea?“ Și ea: „Mulțumesc, cutare“ sau „Mulțumesc, cutărică“ și fața de vizitatorii de vază: „Cât s-ar fi bucurat bietul Mario să vă vadă aici!“ Oamenii nu erau niciodată aceiași, dar mulțimea nu se împuțina. Era ca un torent. La început, totul a fost grotesc de convențional. Fețe prelungi și tăceri insidioase. Armando a fost cel care a destins atmosfera cu bancul lui: cel cu călugărițele. El crezuse că ea nu-l aude, dar Carmen l-a auzit și în afară de ea l-a mai auzit și Moyano, cu paloarea-i lăptoasă, cu chipul încadrat de o barbă ca de rabin, mătăsoasă și neagră. Dar atmosfera încordată de dinainte n-a mai revenit. Barba lui Moyano și paloarea lui de mort dădeau bine la priveghi. În schimb, meșa de păr alb a Valentinei distona. „Când mi-au spus, nu

mi-a venit să cred. Doar l-am văzut ieri!“ Carmen se înclina și o săruta pe amândoi obrații. De fapt, nu se sărutau, își încrucișau studiat capetele, întâi la stânga, apoi la dreapta, sărutând aerul și poate vreun fir de păr răvășit, astfel că și una, și cealaltă simțeau doar zgomotul sărutărilor, nu și căldura lor. „Nici mie nu-mi vine să cred. Aseară a mâncat ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic și a citit până târziu. Iar azi-dimineață, vezi doar. Cum era să-mi închipui una ca asta?“ Barba lui Moyano se încadra perfect în atmosferă. Ca și pielea lui de ceară, gălbejită, de om studios. Era singurul lucru pentru care Carmen putea să-i fie recunoscătoare. „Te deranjează dacă intru să-l văd?“ „Dimpotrivă, dragă.“ „Sincere condoleanțe, Carmen.“ Și amândouă femeile își încrucișau capetele, întâi la stânga, apoi la dreapta, sărutând aerul, poate vreun fir de păr răvășit, astfel că și una, și cealaltă simțeau doar efluviul sărutărilor, nu și căldura lor. „N-am văzut nicicând un asemenea mort, pe cuvânt. Nu și-a pierdut nici măcar culoarea.“ Și Carmen simțea o adâncă mândrie în privința mortului, de parcă l-ar fi făcut cu mâinile ei să pară astfel. Nimeni nu se putea pune cu Mario; era mortul ei; ea însăși îl făurise. „Sincere condoleanțe, Carmen.“ „Te asigur că nu-ți inspiră absolut deloc teamă.“ „Chiar și așa.“ La fel e și Menchu, însă ea era fiica lui și n-avea încotro. Când s-a întors de la școală, însoțită de Doro, o obligase să intre și o forțase să deschidă ochii, dar ea îi ținea cu îndărătnicie închiși. „Las-o, dragă, e doar o copilă!“ „E fiica lui și o să-i deschidă chiar acum, pentru că-i poruncesc eu.“ O isterică. Menchu se purtase ca o isterică.

– Crește șarpele la sân...

– Lasă, Menchu; relaxează-te, hai; fă tot ce poți să te relaxezi. Nu te mai gândești acum la nimic.

Aproape toți cei din jur erau niște siluete întunecate, cu ochii bulbucați, lipsiți de expresie, mimetici. Îi unea o nedeslușită responsabilitate, un sentimentalism la comandă și o nesățioasă dorință de a o atinge apăsător – pe ea, pe Carmen – cu degetele ori cu buzele. Soseau uluiți, mânâți de intenția de a se achita repede de cele convenite: „Când mi-au spus, nu mi-a venit să cred. Doar l-am văzut ieri!“ „Sărmanul Mario, atât de tânăr!“ Meșa albă a Valentinei distona ca un pocnet de bici. Distonau și cărțile din spatele sicriului, cu cotoarele lor strălucitoare, roșii, verzi, galbene. Când băieții de la pompe funebre au plecat, ea le-a întors una câte una, cu răbdare, pe toate cele cu copertele țipătoare care ieșeau de sub crepul negru. Când a terminat, avea degetele pline de praf, dar a simțit o mulțumire ciudată. „Sincere condoleanțe.“ „Să vă dea Domnul sănătate să vă rugați pentru sufletul lui.“ La urma urmelor a făcut bine că l-a trimis pe Beltrán la bucătărie. Un pedel nu trebuie să stea niciodată cot la cot cu profesorii. Și apoi, ce mai scenă! Antonio se simțise tare prost din pricina lui. De ce participă oare surzii la asemenea lucruri? Antonio a spus doar atât: „Se duc cei buni și rămânem cei răi“ și, de fapt, nici n-a spus-o cu voce tare, ci în șoaptă, însă Beltrán l-a întrebat: „Ce ziceți?“ și Antonio a repetat încă o dată, încet, uitându-se cu suspiciune în jur, iar Beltrán a dat din umeri, a ridicat tonul și a zis: „Păi nu vă înțeleg!“ luându-i pe toți drept martori. Antonio, cu ochii la cadavru și apoi la lumea din preajmă, a mai spus o dată și încă o dată, ridicând tot mai tare glasul, în timp ce în preajmă se așternea tăcerea, așa încât atunci când a strigat: „Că rămânem cei răi și se duc cei buni!“ și Beltrán a răspuns: „Ah, nu v-am înțeles, scuzați-mă!“ toată lumea a aflat despre ce era vorba.

Unii veneau grupuri-grupuri, alții plecau. Îi unea un vag sentiment de responsabilitate și niște ochi ipocriți, întristați în chip studiat. Bene, nevasta lui Antonio, spuse, profitând de o tăcere afectată și după un suspin atât de prelung, încât paru că se dezumflă: „Inima e o mare trădătoare, se știe dintr-o dată“. Și a fost ca o eliberare. Ochii și-au pierdut treptat expresia îndurerată și, încetul cu încetul, fețele s-au rotunjit. Se găsise un vinovat. Dar ea îi spuse lui Beltrán doar atât: „Beltrán, treci te rog la bucătărie; aici nici nu ne putem mișca“.

– N-ai idee cum arăta bucătăria, Valen. Un du-te-vino de groază. Mario avea printre oamenii de rând o reputație solidă, bineînțeles.

– Bine, scumpo; acum taci din gură. Nu te mai gândi la nimic. Încearcă să te relaxezi, te rog din suflet.

– Mi se pare că a trecut un veac de când te-am chemat azi-dimineață, Valen.

A chemat-o la puțin timp după ce l-a descoperit. Și Valen a venit imediat. A fost cea dintâi. Carmen și-a vărsat amarul în fața ei preț de un ceas și jumătate. *Era târziu față de ora la care se scula întotdeauna, dar în timp ce deschideam obloanele, tot mai credeam că se putea să doarmă încă. La drept vorbind, m-a șocat poziția lui, fiindcă Mario dormea de obicei pe o parte, cu picioarele strânse, încât îi prisosea jumătate de pat, de-a lungul, desigur, că de-a latul dormeam eu, veșnic înghesuită, închipuie-ți, însă el se făcea ghem, zice că dintotdeauna dormea așa, de când era mic, de când își aducea aminte, ca să vezi, dar azi-dimineață stătea cu fața-n sus, fără să se miște, firește, iar Luis zice că, atunci când survine atacul, îți dai instinctiv seama că te sufoci și te întorci, pesemne să ai aer, eu îmi închipui treaba asta că e ca la pești când îi scoți din apă, cam așa ceva,*

un fel de clefăit – pricepi? –, cât despre culoare, nici o schimbare, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, cu totul și cu totul firească, și nici țepăn nu era, exact ca și cum ar fi dormit... Dar când i-a atins umărul și i-a zis: „Haide, Mario, ai să întârzi!” Carmen și-a tras iute mâna de parcă s-ar fi ars. „Inima e o mare trădătoare, se știe doar.” „La ce oră e mâine înmormântarea?” „Nici mie nu-mi vine să cred. Aseară a mâncat ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic și a citit până târziu... Iar azi-dimineață, vezi doar. Cine și-ar fi închipuit una ca asta?” Și a întrebat-o pe Valen (în Valen avea încredere): „Tu nu știi, Valen, Mario are titlul de profesor emerit? Nu te întreb din vanitate prostească, zău, asta mai lipsea acum, dar pentru ferpar, înțelegi? un ferpar așa, fără titluri, doar numele și nimic mai mult, pare o lipsă de respect”. Valentina nu răspunse. „M-auzi?” Se amăgi cu gândul că Valen plângea. „Păi nu știi, zău – răspunse Valen brusc – habar n-am. Așteaptă o clipă, să-l întreb pe Vicente.” Carmen auzi zgomotul receptorului lăsat jos și ritmul pașilor lui Valen pe coridor, tot mai nedeslușiți și iuți. Și în sfârșit: „Vicente spune că nu, că titlul ăsta e doar pentru directori. Îmi pare rău, scumpo”.

Erau niște siluete îndărătnice, care i se prindeau de mână ca niște ventuze ori o obligau să se incline, întâi la dreapta, apoi la stânga. Nu știi cât de tare m-a impresionat; nici n-am putut mânca. Ángel îmi spunea: „Mănâncă, dragă, nu rezolvi nimic așa”. *Dar copiii nu aduc decât necazuri de când își croiesc drum, sfâșiindu-te de la pântec în jos; crești șarpele la sân. Uită-te la Mario, nici măcar o lacrimă. Nici doliu după tatăl lui, ce vrei să-ți mai spun?* „Slăbește-mă, mamă, te rog, pe mine chestia asta nu mă consolează. Astea-s convenționalisme stupide, pe mine să nu contezi.” O jumătate de oră am stat în baie, plângând. Și

puloverul ăsta, Valen, îl am de când cu doliul pentru biata mama, Dumnezeu s-o ierte. Dar îmi vine groaznic, mi-a rămas tare mic și partea proastă e că, acum, n-am altul. Puloverul negru al lui Carmen se rărise în dreptul sfăr-curilor, unde era prea întins. La drept vorbind, sânii lui Carmen, chiar în negru, erau excesiv de provocatori pentru doliu. În subconștientul ei se înfiripa bănuiala că tot ce era strident, colorat sau agresiv nu se potrivea în împrejurarea aceea. I-aș fi făcut cu plăcere respirație gură la gură, n-aș fi avut nici cea mai mică rețineră, altele spun că le e silă, mie nu, aș fi făcut orice numai să nu-l las să se stingă așa, zău că da, dar îți spun pe cuvânt că n-am văzut cum se face decât o singură dată la cinema, la un jurnal, și n-am îndrăznit să-n cerc, sunt chestii la care, știi și tu, nu prea le dai importanță, cum e când trec pompierii – ei și ce? – eu n-am nici în clin, nici în mână, nu știu cum să-ți spun, e ultimul lucru care-ți trece prin cap. „Inima e o mare trădătoare, se știe doar.” „Nu c-o spun eu, dar n-a fost bolnav în viața lui.” „Nu mă surprinde în nici un fel treaba cu Mario, Menchu; erau trup și suflet.” Valentina izbucni în râs: „Ai încercat să-ți pui combinezon și sutien negru?” Asta ar fi altceva. Puloverul ar fi tot mic și sânii mari, dar țesătura de lână n-ar mai fi transparentă. „La poitrine” a fost principalul meu defect. Întotdeauna mi-a fost puțin cam mare, după gustul meu. Valentina și Esther n-o lăsau o clipă singură. Esther nu scotea o vorbă, dar era numai ochi la orice moment de slăbiciune ar putea surveni. La răstimpuri, Valentina o săruta pe obrazul stâng: „Menchu, scumpa mea, nu știi cât mă bucur să te văd atât de tare. Și culmea-culmilor, Borja s-a întors de la școală strigând: „Eu vreau să moară tata în fiecare zi ca să nu mă mai duc la școală!” L-a palmuit fără milă până a început s-o doară mâna.

„Lăsați-l, domnișoară, copilul nu-și dă seama, o să-i faceți rău!“ Dar ea îl lovea întruna, orbește. Apoi, siluetele care soseau, cu ochii rotunzi, uimiți, îi strângeau aceeași mână umflată ce o durea sau își încruciau capetele cu al ei, întâi la stânga, apoi la dreapta, și spuneau: „Am aflat ca prin minune“; „Când mi-au spus, nu mi-a venit să cred“; „Ăngel îmi zicea: «Mănâncă, tot nu rezolvi nimic dacă nu mănânci»“. Însă pe Mario nu-l sărutau și nici nu-i strângeau mâna. Prietenii își ascundeau fața în umărul lui, zăpăciți, și-l băteau zdravăn pe spinare cu mâna dreaptă, de parcă voiau să-i scuture praful de pe puloverul albastru. „Nu mă surprinde în nici un fel; erau trup și suflet. Bietul Mario!“ „Tatăl sau fiul?“ Nu mai știa ce spune. „Amândoi. Dacă te gândești bine, amândoi.“ Era mortul ei; ea îl făcuse. Îl bărbierise cu aparatul electric și-l pieptănase, înainte ca băieții de la pompele funebre să-l pună în sicriu. „Nu-i deloc palid și nici schimbat la față. Nu pare mort. N-am văzut niciodată așa ceva, nu? Și gândiți-vă că noi suntem obișnuiți cu morții.“ „Sincere condoleanțe.“ Își înclina capul, mai întâi la stânga, apoi la dreapta, și țocăia în aer, în gol, astfel încât cealaltă simțea zgomotul sărutării, nu și căldura ei. „Să nu-mi spuneți c-o să-l lăsați pe domnul nostru îmbrăcat de stradă, ca într-o zi oarecare!“ „De ce nu, Doro?“ Doro își făcu cruce: „Să nu-mi spuneți că-l lăsați cu pantofi colorați. Asta nu se întâmplă nici cu cel mai amar dintre săraci“. Carmen o trimise la bucătărie. N-avea de ce să-i dea explicații slujnicei. Lui Beltrán îi spuse: „Beltrán, treci, te rog, la bucătărie; aici nu putem nici să ne mișcăm“. De cum a sosit, Beltrán îi spuse, cu ochii lui miopi înlăcrimați: „E puțin zis că era bun; era un om dintr-o bucată, ceea ce-i altceva. Don Mario era un om dintr-o bucată și asemenea oameni sunt puțini, îi numeri pe

degete. Mă înțelegeți, doamnă?“ Îl respinse strategic pentru că încerca nici mai mult nici mai puțin decât s-o sărute. Carmen îl bărbieri pe Mario cu aparatul electric, îl spală, îl pieptănă și-i puse costumul gri-închis, cel cu care fusese îmbrăcat când ținuse conferința de Ziua Carității, descosându-l puțin în părți fiindcă, deși cadavrul nu era încă rigid, era prea greu ca să-l poată mișca singură. Îi legă apoi cravata neagră cu maro, cu o dunguliță roșie, dar nu-i plăcu fiindcă nodul era prea larg. În sfârșit, băieții de la pompele funebre l-au așezat în sicriu și l-au dus în birou, care acum nu mai era biroul lui Mario, ci camera lui mortuară. Iar Mario a întrebat: „De ce acum?“ Dar când venise în mare zor de la Universitate, știa deja totul. Poate de la Beltrán. Sprâncenele aproape că-i acopereau ochii și-i dădeau un aer gânditor și întunecat, de parcă greutatea creierului ar fi fost o povară de nesuportat și i-ar fi strivit arcadele peste trăsăturile feței, deformându-i-le. *Dar el aflase cu siguranță, închipuie-ți, nu trimisesem după el niciodată, eu i-am spus doar: „tata“, și el liniștit, tăcut, uneori Mario mă și sperie, Valen, e un băiat care se controlează prea mult pentru vârsta pe care o are, și nu-i vorba că nu i-aș admira seriozitatea, da' de unde, dar sentimentele trebuie să ți le manifesti, că de nu izbucnești e mai rău, însă el nimic, a rămas ca o statuie, cu totul și cu totul, și i-am spus: „dintr-odată. Nici nu s-a trezit. Luis spune că un infarct,“ nu m-am mai putut stăpâni și-am izbucnit în plâns și l-am îmbrățișat, dar nu-ți poți imagina ce suferință, Valen, pentru că preț de câteva minute am simțit că îmbrățișez un copac sau o piatră, totuna, că el spunea doar, vezi și tu ce chestie: „de ce acum?“ dar de plâns nici o lacrimă, nimic, vezi și tu, un tată, ar fi fost cel mai firesc, dar el nimic, așa cum auzi.*

– Crește șarpele la sân...

– Taci; odihnește-te acum.

Pío Tello era mișcat. *Mario, de bună seamă, se bucura de o reputație grozavă printre oamenii de rând. Păcat de treaba cu titlul. Se pare că nu, dar un titlu, chiar un cuvânt, pus înaintea numelui, dă bine într-un ferpar, Valen, să nu-mi spui că nu.* „Sincere condoleanțe.“ „Îngrijește-te, Carmen, cei mici au nevoie de tine.“ „Când mi-au spus, nu mi-a venit să cred, îți jur!“ „Păi nici mie...“ Encarna a călcat-o pe nervi. Sosirea ei năvalnică a fost ceva îngrozitor, fără nici un rost. „Sincere condoleanțe.“ „Mulțumesc, dragă.“ Carmen se înclina și amândouă își încrucișau capetele, mai întâi la stânga, apoi la dreapta, și fiecare simțea zgomotele ușoare ale sărutărilor convenționale, dar nu și căldura lor. Ea ura din instinct ferparele și nici n-aveam de gând să-l pun la poartă, înțelege-mă, mă îngrozește, mi se pare de cel mai prost-gust, dar vezi bine, la ora la care s-a întâmplat, am fost strânsă cu ușa, lumea trebuia să afle, pentru că, după el, știu eu ce știu, mie-mi spui? puteam să-l îngrop ca pe un câine, dar, mă rog, trebuie să salvez aparențele, Valen, și chiar dacă mâine o să apară în El Correo că înmormântarea e la zece, nu înseamnă nimic, fiindcă mulți se duc în mare grabă la serviciu și nici nu află, poți să fii singură, așa că am comandat o jumătate de duzină, unul pentru aici, altul pentru liceu, altul pentru El Correo și celelalte pentru diferite alte locuri, și asta fără să mai punem la socoteală anunțul la radio după buletinul de știri.

Carmen era ferm încredințată că de ea depindea cunoașterea ultimelor ceasuri ale lui Mario. Cartea zăcea acolo, pe noptieră și, între copertele ei, cele de pe urmă gânduri ale lui Mario, parcă puse într-o cutie. Când va reuși să scape de siluetele alea exagerat de amabile, Carmen va rămâne cu el. Encarna era principalul obstacol, dar Charo o luase cu ea.

Charo n-a trecut pe acolo până când copiii nu s-au întors de la școală. Se dusesse să-i aducă. Borja sosi strigând: „Eu vreau să moară tata în fiecare zi ca să nu mă mai duc la școală!“ O durea mâna. Carmen nu știa dacă din pricina bătaii sau a stăruitoarelor strângeri de mână ale siluetei fără milă. Avea buzele umflăte de atâta sărutat. „Sincere condoleanțe.“ „Cine și-ar fi închipuit una ca asta?“ „La ce oră e mâine înmormântarea?“ Însă Encarna, nu, nu se schimbă. Își făcu apariția val-vârtej, croindu-și drum cu brațele printre cei prezenți. Și striga: „Dumnezeule, și pe el l-am pierdut! Și pe el!“ Iar grupurile întunecate se îngrămădeau privind și șușotind și Encarna îi lua pe toți drept martori ai singurătății ei. Ca o nebună. „O privire demențială“, spusese Antonio. Și, mai târziu, când a îngenucheat, exclamă: „Ce-am făcut, Doamne, să merit o astfel de pedeapsă!“ Și grupurile se măreau, se micșorau, se strângeau și se răsfireau. Șușoteau: „Cine e?“ Și sentimentalismul nestatornic al ochilor se prefăcea acum în lâcomie, oamenii se ridicau pe vârfuri ca să vadă mai bine, spectacolul îi fascina. Dar explicațiile n-au folosit la nimic. „Pentru don Mario, nici vorbă.“ Carmen stăruia: „Cum să nu vă plătesc ferparele?“ „Nu stăruieți, doamnă, don Mario le-a luat apărarea celor săraci fără să se îmbogățească și asta, trebuie să recunoașteți, e mare lucru.“ Ea a cedat, cu toate că știa că lui Pío Tello nu-i mergea prea bine, în subsolul acela cu igrasie, cu tiparnița veche cu care scotea *El Correo*, culegând cu mâna ferpare și anunțuri. „N-a fost om mai bun ca domnul nostru și acum, priviți-l...!“ Carmen i-a retezat-o scurt: „Nu vreau scene, Doro, păstrează-ți lacrimile pentru o ocazie mai bună!“ E ceva imoral să-l plângă servitorii și zețarii și să nu-l plângă copiii lui! „Nu vreau scene, Doro! Nu m-auzi?“ Și Doro se retrase la bucătărie,